

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.24>

ЕЛЕМЕНТИ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА НОТАРІАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Баранкова В.В.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-1355-2897*

Баранкова В.В. Елементи доказування у цивільному судочинстві та нотаріальному провадженні.

Статтю присвячено дослідженню у порівняльному аспекті процесу доказування у цивільному судочинстві та нотаріальному провадженні, специфічних рис елементів доказування у нотаріальному процесі, особливостей правил визначення фактичного матеріалу, що підлягає встановленню при вчиненні конкретної нотаріальної дії, та подання доказів на їх підтвердження.

Висвітлюється сутність наукової дискусії процесуалістів щодо визначення поняття доказування, його елементів та суб'єктів, обов'язків доказування. На підставі аналізу висловлених у науці цивільного процесуального права позицій авторів, що обґрунтовують протилежні підходи до зазначених питань, визначається, що підґрунтям цієї наукової дискусії є розбіжності поглядів на суд як суб'єкт доказування.

Визнається, що наповнення термінів «доказування» та «доведення» різним змістом не представляється переконливим, не базується на чинному процесуальному законодавстві і не відповідає інтересам правозастосовної практики.

Доводиться, що виключення суду з суб'єктів доказування (навіть стосовно такого елемента як збирання доказів) суперечить правилам доказування, закріпленим у чинному цивільному процесуальному законодавстві.

Висноується, що цивільному судочинству властиві такі елементи доказування як вказівка на факти, визначення доказів, збирання доказів, дослідження доказів, оцінка доказів. При цьому склад суб'єктів доцільно визначати не для усього процесу доказування в цілому, а окремо для кожного із зазначених елементів. Наприклад, суд не є суб'єктом подання доказів, але є суб'єктом дослідження та оцінки доказів.

Доказування у нотаріальному процесі розглядається як процесуальна діяльність нотаріальних органів та заінтересованих суб'єктів нотаріального провадження, спрямована на встановлення юридичних фактів, необхідних для постановлення законного та обґрунтованого нотаріального акта.

Обґрунтовується, що встановлення наявності або відсутності певних юридичних фактів, з якими пов'язана можливість застосування відповідної норми, здійснюється лише в межах процесу доказування, за особливими правилами, що передбачають права та обов'язки суб'єктів нотаріального провадження щодо подання, дослідження та оцінки доказів, і мають суттєві відмінності від подібних правил у цивільному процесі внаслідок безспірного характеру нотаріальної діяльності.

Ключові слова: нотаріус, нотаріальні органи, доказування у нотаріальному процесі, елементи доказування, суб'єкти доказування, обов'язки доказування у нотаріальному провадженні.

Barankova V. Elements of evidence in civil jurisdiction and notary proceedings.

This article covers research in the comparative aspect of the process of procuring evidence in civil proceedings and notarial proceedings, specific features of the elements of evidence in the notarial process, the peculiarities of the rules for determining the factual material to be established when a specific notarial act is performed, and the submission of evidence to support them.

The essence of the proceduralists' scientific discussion regarding the definition of the concept of evidence, its elements and subjects, as well as the obligations of evidence are covered. On the basis of the analysis of the positions of the authors expressed in the science of civil procedural law, which substantiate the opposite approaches to the mentioned issues, it is determined that the basis of this scientific discussion is the disagreement of views on the court as a subject of evidence.

It is recognized that filling the terms "evidence" and "proving" with different meanings is not convincing, is not based on current procedural legislation and does not meet the interests of law enforcement practice.

The article proves that the exclusion of the court from the subjects of evidence (even in relation to such an element as the collection of said evidence) contradicts the rules of evidence provision established in the current civil procedural legislation.

It is concluded that such elements of evidence as indication of facts, determination of evidence, collection of evidence, research of evidence, evaluation of evidence are characteristic of civil proceedings. At the same time, it is advisable to determine the composition of subjects not for the entire procuring evidence process as a whole, but separately for each of the specified elements. For example, the court is not the subject of presenting evidence, but is the subject of research and evaluation of evidence.

It is concluded that such elements of evidence as indication of facts, determination of evidence, collection of evidence, research of evidence, evaluation of evidence are characteristic of civil proceedings. At the same time, it is advisable to determine the composition of subjects not for the entire procuring evidence process as a whole, but separately for each of the specified elements. For example, the court is not the subject of presenting evidence, but is the subject of research and evaluation of evidence.

Evidence in a notarial process is considered as a procedural activity of notarial bodies and interested subjects of notarial proceedings, aimed at establishing legal facts necessary for the issuance of a legal and substantiated notarial act.

The article substantiates that the establishment of the presence or absence of certain legal facts, with which the possibility of applying the relevant norm is connected, is carried out only within the scope of the procuring evidence process, according to special rules that provide for the rights and obligations of the subjects of notarial proceedings regarding submission, research and evaluation evidence, and have significant differences from similar rules in civil proceedings due to the undisputed nature of notarial activity.

Key words: notary, notarial bodies, evidence in notarial proceedings, elements of evidence, subjects of evidence, burden of evidence in notarial proceedings.

Постановка проблеми. У теорії юридичного процесу доказування розглядається як складова процесуального провадження. Наука цивільного процесу присвятила питанням доказування достатню кількість досліджень, що розвинули чимало дискусій. Погляд на доказування як елемент нотаріального провадження є відносно новим і розроблений недостатньо.

Нотаріальна діяльність, що вчинюється у формі вчинення нотаріальних дій, не зводиться до простої процедури проставлення печатки й підпису нотаріуса. Відносини, що виникають при цьому між нотаріусом та учасникам и нотаріальної дії, є процесуальними за своїм характером, позаяк повноваження нотаріуса є правозастосовними, юрисдикційними і саме тому реалізуються в межах нотаріального провадження з приводу розгляду конкретної нотаріальної справи.

Результатом вчинення нотаріальної дії є правозастосовний акт нотаріуса (що втілюється, до прикладу, у формі свідоцтва, акту або посвідчувального напису), зміст якого визначає обсяг правового статусу заінтересованих осіб. Постановлення такого рішення є можливим лише внаслідок розгляду і вирішення юридичної справи, тобто застосування норм права до конкретного випадку – правової ситуації. Отже, у межах нотаріального провадження здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріатом юрисдикційних повноважень у безспірних справах.

Встановлення наявності або відсутності певних юридичних фактів, з якими пов'язана можливість застосування відповідної норми, здійснюється лише в межах процесу доказування, за особливими правилами, що передбачають права та обов'язки суб'єктів нотаріального провадження щодо збирання, подання, дослідження та оцінки доказів, і мають суттєві відмінності від подібних правил у цивільному процесі внаслідок безспірного характеру нотаріальної діяльності.

Стан опрацювання цієї проблематики. Проблематика доказування у цивільному та нотаріальному процесі досліджувалася такими вченими як В.В. Комаров, М.Й. Штефан, Р.М. Мінченко,

В.О. Кучер, Т.В. Нор та іншими, але продовжує бути достатньо дискусійною як в науці цивільного процесу, так і в теорії нотаріального процесу через неналежне унормування зазначених питань у нотаріальному процесуальному законодавстві. Вважаємо, що подальшої розробки та дослідження потребують питання специфіки елементів доказування, подання та оцінки засобів доказування у нотаріальних справах, обов'язків подання доказів та особливості чинників формування предмету доказування при вчиненні конкретної нотаріальної дії.

Метою статті є встановлення специфічних правил унормування елементів доказування у нотаріальному провадженні, висвітлення обумовленості законності та обґрунтованості нотаріального акту ефективністю проведення процесу доказування у нотаріальній справі, виявлення недоліків та прогалин у врегулюванні правил доказування у нотаріальному законодавстві та формулювання пропозицій їх усунення з огляду на потреби нотаріальної та судової нотаріальної практики, поза як доказова сила нотаріального акту впливає на зміст та швидкість судових процесів.

Виклад основного матеріалу. Питання щодо визначення поняття процесуального доказування є досить спірним навіть у теорії класичних юридичних процесів, зокрема, й у цивільній процесуальній науці, але в основному всі наукові погляди зводяться до двох точок зору, що дають різну уяву про обсяг, елементи судового доказування та його суб'єкти. Підґрунтям цієї наукової дискусії є розбіжності поглядів на суд як суб'єкт доказування. Той факт, що цивільний процес України є змагальним і не передбачає обов'язків суду щодо збирання доказів, для багатьох науковців зумовлює необхідність виключення суду з суб'єктів доказування взагалі і, відповідно, визначати доказування лише як діяльність учасників справи, що, своєю чергою, впливає на формування нових поглядів щодо складу елементів процесу доказування у цивільному судочинстві.

Науковці, що є прихильниками першої точки зору, розглядають доказування у цивільному процесі як процесуальну діяльність сторін, яка ґрунтується на сукупності відповідних процесуальних прав і полягає в твердженнях про фактичні обставини справи, наданні доказів, спростуванні доказів протилежної сторони, заяві клопотань про витребування доказів, участі у дослідженні та оцінці доказів. Внаслідок цього поняття судового доказування, на їх думку, не охоплює дослідження, перевірку та оцінку доказів судом. Суб'єктами доказування у такому розумінні є лише сторони, чий спір про право вирішується судом [1, с. 476; 2, с. 90].

Інший підхід до зазначеної проблематики обґрунтували вчені, які стверджують, що судове доказування складається з процесуальних дій щодо твердження про факти, вказівки на докази, їх надання, збирання, дослідження та оцінки. Суб'єктами такої діяльності визнаються суд та учасники справи [3, с. 249; 4, с. 172]

Також досить дискусійними є питання співвідношення понять доказування та пізнання. За справедливим твердженням В.В. Комарова, поділ судового процесу пізнання обставин справи в цілому на доказування фактів, з одного боку, і пізнання – з другого, вбачається недостатньо обґрунтованим теоретично і є не виправданим інтересами практики [5, с. 4].

З огляду на вищевикладене можна визначити доказування у нотаріальному процесі як процесуальну діяльність нотаріальних органів та заінтересованих суб'єктів нотаріального провадження, спрямовану на встановлення юридичних фактів, необхідних для постановлення законного та обґрунтованого нотаріального акта [6, с. 95].

Елементами доказування в теорії класичних процесів традиційно вважають збирання (надання, витребування), дослідження (перевірку) та оцінку доказів, щоправда, по-різному розглядаючи їх зміст, співвідношення та суб'єктний склад [3, с. 249; 7, с. 76; 8, с. 45; 9, с. 74-75; 10, с. 310; 11, с. 189].

Сучасні тенденції дослідження цього питання у теорії цивільного процесуального права утворили новітні досить суперечливі підходи до визначення не тільки елементів доказування, але й самого його поняття.

Так, наприклад, деякі автори пропонують розрізняти за змістом поняття «доказування» та «доведення», вважаючи останнє більш широким за своїм змістом [12, с. 4]. При цьому пропонується розуміти під доказуванням регламентовану в певний порядок процесуальну діяльність зі збирання, витребування і надання суду доказів суб'єктами, які за цивільним процесуальним законодавством вправі подавати докази в конкретній справі на різних стадіях її розгляду. Доведенням автор називає цілеспрямований на суддю обмін інформацією про кваліфікацію правовідносин згідно з нормами законодавства, про юридичні обставини справи, процесуальні дії тощо, який відбувається між всіма особами, що беруть участь у цивільному процесі, а також як подання відповідних

доказів [13, с. 120-121]. При цьому зміст зазначених термінів взагалі не пов'язується із такими елементами як дослідження, перевірка і оцінка доказів.

Прийнявши до дослідників, що, базуючись на проведенні дослідження історії використання понятійного апарату в галузі доказування, вважають, що по відношенню до процесу встановлення обставин цивільної справи виправдано вживати терміни «доказувати» та «доводити» як рівнозначні за змістом синоніми [14, с. 4], зазначимо, що наповнення цих термінів різним змістом не представляється переконливим, не базується на чинному процесуальному законодавстві і не відповідає інтересам правозастосовної практики.

Повертаючись до виділення елементів процесу доказування виходячи з ролі суду у цьому процесі, не поділяємо позицію проф. В.В. Комарова, який, розглядаючи такі елементи процесу доказування як твердження про факти, визначення доказів, подання, витребування доказів адвокатом або за клопотанням сторін – судом та дослідження доказів, обґрунтовує погляд, що при цьому оцінка доказів виходить за межі судового доказування, оскільки суд не є суб'єктом доказування [1, с. 482]. Оцінку доказів не можна виключати зі складу процесу доказування з огляду на його мету, визначену самим же автором: доказування, на його думку, є діяльністю, що спрямована на встановлення обставин цивільної справи і вирішення спору між сторонами по суті [1, с. 476]. Виконання цих завдань є недосяжним без оцінки доказів, бо саме оцінка дозволяє утворити підґрунтя для правової кваліфікації фактичного складу у справі.

Вважаємо, що виключення суду з суб'єктів доказування (навіть стосовно такого елемента як збирання доказів) суперечить процесуальним правилам доказування, закріпленим у чинному цивільному процесуальному законодавстві.

Так, справді, за загальним правилом тягар доказування покладений на сторін (ч. 1 ст. 81 ЦПК) і за правилами ч. 5 ст. 81 ЦПК докази подаються сторонами та іншими учасниками справи. Але, по-перше, подання доказів як юридично значуща дія буде марним без прийняття їх судом. Докази подаються саме суду і саме суд вирішує приймати таку інформацію про факти як доказ чи ні, ба більше, саме суд вирішує, чи можна вважати поважними причини неподання учасником справи доказів у встановлений законом строк та встановлює додатковий строк для подання вказаних доказів (ст. 83 ЦПК). Докази, не подані у встановлений законом або судом строк, до розгляду судом за загальним правилом не приймаються. Також суд не бере до уваги відповідні докази у разі відсутності підтвердження надсилання (надання) їх копій іншим учасникам справи, крім випадків, обумовлених передбаченими законом умовами.

По-друге, правила змагальності за чинним законодавством вже не є настільки категоричними щодо заборони суду збирати докази з власної ініціативи. Так, правилами ч. 7 ст. 81 ЦПК передбачено такий виняток з загальних правил як витребування доказів судом у випадку, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів, а також інших випадків, передбачених ЦПК. Можливість збирати докази з власної ініціативи суду передбачена і правилами процедури окремого провадження (ч. 2 ст. 294 ЦПК).

По-третє, і з практичної точки зору, мабуть, найсуттєвіше, окрім подання доказів суду, такий елемент процесу доказування як збирання доказів має певні різновиди і тому охоплює низку процесуальних дій, що вчинюються і судом зокрема. При цьому витребування доказів адвокатом не є процесуальною дією взагалі, позаяк відбувається поза межами врегулювання цивільного процесуального законодавства і правові відносини, що виникають при цьому між адвокатом та особою, у якої цей доказ витребується, не є цивільними процесуальними правовідносинами. Отже, витребування доказів адвокатом можна вважати складовою такої процесуальної дії, як подання доказів до суду, адже адвокат вчинює процесуальні дії від імені та в інтересах учасника справи, якого представляє. А от витребування доказів судом відбувається в межах правил цивільної процесуальної форми (ст. 84 ЦПК) і цю дію цілком доцільно розглядати як різновид їх збирання (на відміну від подання, що можуть здійснювати тільки учасники справи та їх представники). Також спрямованою на збирання доказів процесуальною дією, що вчинюється винятково судом, є забезпечення доказів (статті 116–119). До дій, що реалізують збирання доказів та санкціонують судом подання доказів, належать також, наприклад, виклик свідка (ст. 91 ЦПК), судові доручення щодо збирання доказів (ст. 87 ЦПК), вжиття заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані (ст. 98 ЦПК), призначення експертизи (ст. 103 ЦПК).

По-четверте, взагалі неможливо розглядати доцільність та ефективність діяльності щодо збирання доказів з абсолютним виключенням певної, визначеної процесуальним законом активної

ролі суду як суб'єкта доказової діяльності. До прикладу, у разі посилення учасника справи на не вчинення іншим учасником справи певних дій або відсутність певної події суд може зобов'язати такого іншого учасника справи надати відповіді докази вчинення цих дій або наявності певної події. У разі ненадання таких доказів суд може визнати обставину невчинення відповідних дій або відсутності події встановленою.

По-п'яте, доказову діяльність навряд чи можна визнати винятком з такого відомого у теорії цивільного процесу та неодноразово доведеного та обґрунтованого постулату, визнаного переважною кількістю процесуалістів, що суд є обов'язковим учасником цивільних процесуальних правовідносин [4, с. 80]. Виходячи із сформульованої у літературі тези, що доказуванням є не просто діяльність суб'єктів доказування, а єдність процесуальних дій учасників доказування, їхніх прав та обов'язків, правовідносин [15, с. 24], можна висувати, що самі по собі дії учасників справи або їх представників щодо збирання доказів також вчинюються в межах цивільних процесуальних правовідносин, обов'язковим суб'єктом яких є суд.

Виходячи із зазначених міркувань, вважаємо за доцільне виділяти такі елементи доказування у цивільних справах як вказівка на факти, визначення доказів, збирання доказів, дослідження доказів, оцінка доказів. При цьому склад суб'єктів доцільно визначати не для усього процесу доказування в цілому, а окремо для кожного із зазначених елементів. Наприклад, суд не є суб'єктом подання доказів, але є суб'єктом дослідження та оцінки доказів.

У нотаріальному процесі зазначені елементи також є характерними для доказування, але з урахуванням певної специфіки, зумовленої особливим предметом нотаріальної діяльності. При цьому елементи процесу доказування у нотаріальній діяльності відрізняються між собою не тільки за змістом та метою, а й за своїм суб'єктним складом.

Специфіка таких елементів доказування як вказівка на факти та визначення доказів визначається безспірністю нотаріального провадження та відсутністю у ньому змагальних засад. Внаслідок зазначених обставин предмет доказування та склад доказів у нотаріальному процесі формують не твердження заінтересованих учасників нотаріальної дії, а безпосередньо закон.

При вчиненні нотаріальних дій у переважній більшості випадків застосовуються матеріальні норми права: при посвідченні правочинів – статті 202–214 Цивільного кодексу; при посвідченні довіреностей – ст. 244–250 Цивільного кодексу тощо. При цьому слід встановлювати факти, передбачені цими нормами. Але стосовно деяких нотаріальних дій такий зв'язок із матеріальним правом не простежується (наприклад, при посвідченні справжності перекладу документів; посвідченні фактів, що фізична особа є живою або перебуває у певному місці тощо).

Отже, предметом доказування у нотаріальному процесі є сукупність юридичних фактів, встановлення і перевірка яких необхідні для вчинення конкретної нотаріальної дії. Коло цих фактів окреслює як матеріальне, так і нотаріальне процесуальне законодавство.

Разом з тим, відповідні пункти Порядку, які регулюють процесуальний порядок вчинення тієї чи іншої нотаріальної дії, завжди містять як перелік фактів, що підлягають встановленню та перевірці нотаріусом, так і вказівку на засоби їх доказування. Виняток складають нотаріальні дії, при здійсненні яких нотаріус має посвідчувати факти, в існуванні яких можна переконатися особисто внаслідок того, що вони відбуваються тепер, а не в минулому (поза межами нотаріального провадження). У таких випадках виключається необхідність дослідження доказів, а отже, і їх визначення. Прикладами зазначеного можуть бути правила статей 80, 81 Закону. Практично за загальновизнаною термінологією процесуального права тут йдеться про факти, що не потребують доказування.

Такий елемент процесу доказування як подання доказів має розглядатися з точки зору з'ясування носіїв обов'язків подання доказів для вчинення нотаріальної дії. Правила, закріплені у ст. 42 Закону України «Про нотаріат» (далі – Закон) дозволяють стверджувати, що надання доказів здійснюється заінтересованими у вчиненні нотаріальної дії особами і тільки у виняткових випадках (відповідно до положень ст. 46 Закону) нотаріус має такі докази витребувати.

Надання нотаріусу заінтересованою особою всіх необхідних для вчинення нотаріальної дії документів – найважливіша умова правильного розгляду нотаріальної справи. Оскільки нотаріус постановляє нотаріальний акт на підставі закону, заінтересовані особи особисто або за вказівкою нотаріуса мають надати всі необхідні докази. Якщо нотаріус встановить, що особою не подані всі потрібні документи і є необхідність у дослідженні додаткових відомостей, він не тільки приймає рішення про відкладення вчинення нотаріальної дії, але і зобов'язаний надати особі необхідні

роз'яснення, а у виняткових випадках і витребувати такі документи, тобто посприяти заінтересованим особам у реалізації їх прав та законних інтересів. Витребування доказів має місце у випадку, коли самому заявникові досить складно (або просто неможливо) отримати певні документи.

Наступними етапами доказування є дослідження і оцінка доказів. Дослідження й оцінка доказів здійснюється лише нотаріусом на підставі визначення предмета доказування. Особливістю доказування у нотаріальному процесі є те, що нотаріальні норми не передбачають широкого кола різновидів засобів доказування та спеціального процесуального порядку їх дослідження. Попри це, можна висувати, що дослідження доказів у нотаріальній справі має розглядатися як безпосереднє сприйняття та усвідомлення нотаріусом змісту доказів й перевірку їх справжності. Особи, що заінтересовані у вчиненні нотаріальної дії, безумовно, мають право ознайомлюватися зі змістом тих доказів, які були їм невідомі і подавалися іншими особами, але їх участь у дослідженні доказів нотаріальним процесуальним законом не передбачена. Отже, цей елемент доказування представляє собою здебільшого мисленеву діяльність нотаріуса, і тому судова практика свідчить, що, оскаржуючи незаконність дій чи бездіяльності нотаріуса, позивачі здебільшого посилаються не на порушення порядку дослідження, а на неправильну оцінку доказів нотаріусом.

Прикладом зазначеного слугує цивільна справа, розглянута Любарським районним судом Житомирської області 10 листопада 2021 р. за позовом Особи 1 до Любарської державної нотаріальної контори Житомирської області, Центрально-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції за участі як третьої особи державного нотаріуса Житомирської державної нотаріальної контори про скасування постанови нотаріуса та зобов'язання видати свідоцтво на право на спадщину. Позивачка стверджувала, що після смерті її баби Особи 3 відкрилась спадщина і 18 грудня 2012 року Любарською державною нотаріальною конторою було видано свідоцтво про право на спадщину за заповітом. Крім позивачки, інших спадкоємців у Особи 3 не було, тому Особа 1 2 березня 2021 р. знов звернулася із заявою до Любарської нотаріальної контори про видачу на її ім'я свідоцтва про право на спадщину за законом і на підтвердження родинних відносин як докази подала свідоцтво органів реєстрації цивільного стану, повний витяг з реєстру актів цивільного стану громадян одо актового запису, копії актових записів, копію рішення Любарського районного суду від 19 листопада 2012 р., що набрало законної сили, про встановлення факту родинних відносин між нею та Особою 3, яким було встановлено, що остання була бабою позивачки. Попри це, того ж дня Особа 1 отримала постанову про відмову у вчиненні нотаріальної дії, мотивовану тим, що з поданих заявником документів родинні стосунки Особи 3 та Особи 4 (мати позивачки) як матері та дочки встановити неможливо. Задовольняючи позов в частині скасування постанови про відмову у вчиненні нотаріальної дії, суд зазначив, що державним нотаріусом не було враховано вимоги ст. 18 ЦПК України, згідно з якими судові рішення, що набрали законної сили, є загальнообов'язковими, а тому, на думку суду, відсутні підстави для необхідності встановлення родинного зв'язку між матір'ю позивачки Особою 4 та її бабою Особою 3 [16]. Як бачимо, даним рішенням суд підтвердив наявність помилки нотаріуса стосовно визначення недостатності доказів, виходячи при цьому з предмету доказування даної нотаріальної справи.

Аналогічна ситуація склалася у справі, що розглядалася Веселинівським районним судом Миколаївської області 29 січня 2019 р. за позовом Особи 2 до Веселинівської державної нотаріальної контори Миколаївської області про визнання незаконною постанови про відмову у вчиненні нотаріальної дії та про зобов'язання вчинити дії. У постанові про відмову у видачі свідоцтва про право на спадщину на спадкове майно після смерті матері позивача, нотаріус зазначив, що відсутні документи – докази на підтвердження родинних відносин між спадкоємцем та спадкодавцем, хоча зазначений факт був встановлений поданим нотаріусу позивачем рішенням Веселинівського районного суду Миколаївської області, в якому було зазначено, що спадкодавця Особа 6 є матір'ю спадкоємця Особи 2. На думку суду, що розглядав справу, позивачем надані нотаріусу всі необхідні документи для надання спадщини, які були об'єктом дослідження, а відмова нотаріуса у видачі свідоцтва порушила право Особи 2 на своєчасне оформлення спадщини [17].

Оцінка доказів як елемент доказування у нотаріальному процесі також процесуальним законом не врегульована. Попри це, нотаріуси вочевидь оцінюють належність та допустимість засобів доказування, їх достовірність та достатність. Саме оцінка доказів як процесуальна діяльність нотаріуса дає підстави визнати наявними чи відсутніми певні факти, що мають бути встановлені для вчинення конкретної нотаріальної дії, висновки про правову кваліфікацію фактів та відносин,

що мають набути нотаріального посвідчення, правовий і фактичний висновок, що віднайде своє закріплення у відповідному нотаріальному правозастосовному акті – документі.

Висновок. Встановлення наявності або відсутності певних юридичних фактів, з якими пов'язана можливість застосування відповідної норми, здійснюється лише в межах процесу доказування, за особливими правилами, що передбачають права та обов'язки суб'єктів нотаріального провадження щодо збирання, подання, дослідження та оцінки доказів, і мають суттєві відмінності від подібних правил у цивільному процесі внаслідок безспірного характеру нотаріальної діяльності.

Визначення поняття доказування залежить від поглядів на правозастосовний орган (суд чи нотаріат) як на суб'єкт діяльності щодо збирання доказів. Виключення суду з суб'єктів доказування (навіть стосовно такого елемента як збирання доказів) суперечить процесуальним правилам доказування, закріпленим у чинному цивільному процесуальному законодавстві.

Наповнення термінів «доказування» та «доведення» різним змістом не представляється переконливим, не базується на чинному процесуальному законодавстві і не відповідає інтересам правозастосовної практики.

Вважаємо за доцільне виділяти такі елементи доказування у цивільних справах як вказівка на факти, визначення доказів, збирання доказів, дослідження доказів, оцінка доказів. При цьому склад суб'єктів доцільно визначати не для усього процесу доказування в цілому, а окремо для кожного із зазначених елементів. Наприклад, суд не є суб'єктом подання доказів, але є суб'єктом дослідження та оцінки доказів.

У нотаріальному процесі зазначені елементи також є характерними для доказування, але з урахуванням певної специфіки, зумовленої особливим предметом нотаріальної діяльності.

Доказування у нотаріальному процесі пропонується розглядати як процесуальну діяльність нотаріальних органів та заінтересованих суб'єктів нотаріального провадження, спрямовану на встановлення юридичних фактів, необхідних для постановлення законного та обґрунтованого нотаріального акта.

Елементи процесу доказування відрізняються між собою не тільки за змістом та метою, але й за своїм суб'єктним складом. При цьому якщо нотаріус не є суб'єктом одного з елементів доказування (подання доказів), це не означає, що він взагалі не є суб'єктом доказування. Обмеження процесу доказування лише поданням доказів має наслідками втрату сенсу доказової діяльності, унеможливлення досягнення її мети та ігнорування низки обов'язків нотаріуса щодо перевірки обставин, що є підставами для постановлення правозастосовного нотаріального акту.

Специфіка таких елементів доказування як вказівка на факти та визначення доказів визначається безспірністю нотаріального провадження та відсутністю у ньому змагальних засад. Внаслідок зазначених обставин предмет доказування та склад доказів у нотаріальному процесі формують не твердження заінтересованих учасників нотаріальної дії, а безпосередньо закон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курс цивільного процесу: Підручник. За ред. В.В. Комарова. Харків. 2011. 1352 с.
2. Цивільний процес України. Підручник. За заг. ред. Р.М. Мінченко. Херсон. 2014. 720 с.
3. Штефан М.Й. Цивільний процес. Підручник. Київ. 1997. 608 с.
4. Цивільний процес України: підручник. За ред. В.О. Кучера. Львів. 2016. 768 с.
5. Комаров В.В. Доказування та докази в цивільному судочинстві. Текст лекцій, Харків, Укр. Юрид. акад.. 1991, 36 с.
6. Баранкова В.В. Доказування в нотаріальному процесі. *Проблеми законності*. 2000. № 42. С. 94–100.
7. Докази та доказування у кримінальному провадженні. Навчальний посібник. Р.І. Благута, Ю.В. Гуцуляк, О.М. Дуфенюк та ін. Львів. 2018. 272 с.
8. Смуригін О. Оцінка доказів як елемент процесу доказування. *Вісник прокуратури*. 2008. № 1. С. 44–49
9. Нор В.Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів. 1978. 112 с.
10. Погорецький М.А. Сучасні концепції кримінального процесуального доказування. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу. Харків. 2017. С. 309–312.
11. Тertiшніков В.І. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. Харків. 2006. 448 с.

12. Цюра Т.В. Суб'єкти доказування та оцінки доказів у цивільному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2005. 17 с.
13. Фурса С.Я., Цюра Т.В. Докази та доказування в цивільному процесі. – Київ. 2005. 256 с..
14. Кучер Т.М. Право на судовий захист в порядку цивільного судочинства України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 2009. 19 с.
15. Лазько О.М. Засоби доказування в цивільному процесі: автореф. дис. ... канд.. юрид.наук: 12.00.03. Київ. 2013. 17 с.
16. Рішення Любарського районного суду Житомирської області від 10 листопада 2021 р. Режим доступу: <https://reestr.court.gov.ua/Review/100987031>.
17. Рішення Веселинівського районного суду Миколаївської області від 29 січня 2019 р. Режим доступу: <https://reestr.court.gov.ua/Review/79720844>.